

TARIX DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**Muxammadiyeva Sarvinoz Mustafokulovna***Navoiy viloyati Navbahor tumani XTBga qarashli 4-umumiy o'rta ta'lim maktabining
Tarix fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola orqali hozirgi kunda tarix fanini o'qitishda kompyuter va axborot texnologiyalarining o'rni va ahamiyatini ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Zamonaviy axborot texnologiyalari, interfaol usullar, ta'lim tizimi, innovatsiyalar, malakali pedagogik kadrlar, zamonaviy darslar.*

Ta'limning vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga xizmat qiladi. Tarix darslarida ta'limning texnika vositalaridan foydalanish darsning samaradorligini oshiradi. Ta'limning texnika vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga, o'quvchilarning o'quv materialini qiziqib o'rganishiga va puxta o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Tarix o'qitish tajribasiga ko'ra maktabda ta'limning quyidagi texnika vositalaridan foydalanilmoqda:

1. Oddiy texnika qurilmalari: Karta va o'quv kartinalari ilinadigan, yog'ochdan yoki boshqa materialdan yasalgan siljiydigan oddiy qurilmalar: ko'chma sinf yozuv taxtasi, sinf devoriga ilinadigan ikki yoqlama ochiladigan yozuv taxta.

2. Ovozli apparatlar: plastinkalar qo'yib ovoz chiqaradigan asbob, magnitofon, radiopriyomniklar, bundan tashqari hozirgi paytda kompyuter texnologiyalardan, disklarga tushirilgan tasvirlardan foydalanish dars samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Maktab tajribasida plastinkalar va magnit lentalar, zamonaviy disklar yordamida, shuningdek, radiopriyomniklar vositasida o'quvchilarni mumtoz va o'zbek, chet el bastakorlarining asarlari bilan tanishtirish, tarix fanlarini orgatish keng quloqch yoymoqda. Chunki musiqiy ijodiy asarlarga doir maktab kursining madaniy – tarixiy materialini plastinka va tasma yozuvlarisiz ko'rsatib bo'lmaydi. Masalan, madaniyatga doir mavzularni o'tgan paytda musiqa asarlarini eshittirish darsni maroqli bo'lishiga yordam beradi. Badiiy asarlar yozilgan plastinka va mangit tasmalari ham bor. Darsda G'.G'ulomning "Sen yetim emassan" she'ri yozilgan plastinkadan foydalanish mumkin.

Jamoat arboblarning, masalan Prezidentimiz I.A.Karimovning nutqlarini mangit tasmalariga yozib olib eshittirish mumkin yoki televizorlar yordamida dars jarayonida o'quvchilarga qo'yib eshittirish ham mumkin.

Bu manbalardan foydalanishda quyidagi usullar qo'llaniladi :

1. Yozuv materiallari yuzasidan o'quvchilarga savollar berish bilan bu yozuvlar dars materialini tarkibiga kiritiladi.

2. Avvalo gramplastinka yoki tasma, disk yozuvi eshitaladi va ko'rsatiladi. So'ngra bu yozuv suhbat yordamida tahlil qilinadi.

3. Yozuvlar asosida o'quvchilarning mustaqil ishlari tashkil qilinadi.

Ovozli texnika vositalariga radio eshittirishlari ham kiradi. O'qituvchi o'quvchilar uchun radio orqali maxsus dastur yoki umumiy dastur bo'yicha tarixdan beriladigan eshittirishlarni eshittirishni tashkil etadi. Hozirgi vaqtda bunday eshittirishlar ko'pincha magnit tasma yozib olingan bo'ladi.

Tarix darslarida magnitofon yozuvlaridan keng foydalaniladi. Radio va televideniye orqali beriladigan o'quv va sinfdan tashqari ishlarga bag'ishlangan eshittirishlar tarixiy voqealarning ishtirokchilari, mehnat qahramonlari, yozuvchilar va ijtimoiy arboblardan o'tkazilgan uchrashuv materiallari ana shu magnitofon yozuvlarining asosini tashkil etadi. Bu uchrashuv va suhbatlar aynan takrorlanmaydi, yozib olingan magnitofon tasmasidan uzoq yillar davomida va istagan vaqtda darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. Bu o'rinda ham texnika vositasi o'quvchiga qo'l keladi.

Har xil ko'rsatuv asboblari va qo'llanmalari ta'lim texnika vositalarining uchinchi guruhini tashkil etadi. Ular epidiaskop, diapozitiv, diafilmlar va o'quv kinofilmlaridan iborat.

Tarix darslarida bunday texnik sharoiti mavjud bo'lgan kino xonasi yoki texnika vositalaridan foydalanishga moslangan maxsus tarix xonasi bo'lishi kerak. Texnika vositalari bilan ta'minlangan xona asosan quyidagi talablarga javob berishi lozim:

1. Xonani tezda qorong'ulatish va tezda yorug'latish mumkin bo'lsin.

b) qorong'u paytda o'quvchilarning yozuv – chizuv ishlarini olib borishi, tasvirlarni daftarga tushirishi, darslik matni bilan ishlashi uchun o'tirgan o'rinlari maxsus lampochkalar bilan yoritiladigan bo'lsin.

c) xonada juda katta yozuv taxtasi bo'lishi kerakki, uning bir qismi tasvir bilan band bo'lsa, bir qismi tasvirlarni ko'rsatish yoki boshqa maqsadlar uchun bo'shu bo'lsin.

d) xarita va rasmlar ilinadigan maxsus moslama bo'lsin.

e) zarur texnika vositalari va ularni ko'rsatadigan apparatlar xonada mavjud bo'lishi bilan birga ular tuzuk, ishga yaroqli holda saqlansin.

Bunday maxsus tarix xonasi bo'lmagan taqdirda sinfni uni texnika vositalaridan foydalanadigan qilib jihozlasa bo'ladi. Bu holda tegishli vosita va jihozlar maxsus javonda saqlanadi.

Shisha yoki plyonkadan ishlangan rangli diapozitlar epidiaskop yordamida ko'rsatiladi. Keyingi yillarda, shishaga tushirilgan diapozitlar o'rniga diafilmlar yordamida namoyish qilinadi. Diafilmlardan har bir o'qituvchi hattoki, o'quvchilar ham foydalana oladilar.

O'qituvchi darsda diapozitif yoki diafilmdan to'liq yoki qisman foydalanishi, ba'zan butun darsni o'sha materillar asosida o'tkazishi mumkin.

Diapozitiflardan yangi mavzuni bayon qilishda ham takrorlash darslarda ham foydalaniladi. Har qanday holatda ham diapozitif va diafilmlar o'qituvchi bayonining aniq va jonli bo'lishiga yordam beradi.

O'quv kinofilmlari ham ta'limning ko'rsatmali vositalari jumlasidandir, tarix o'qitishda o'quv kinofmlmli vositadir. Kinofilm o'quvchilar ko'z o'ngida tarixiy voqeaning jonli obrazini ko'rsatmali qilib to'liq harakatda gavdalantiradi.

O'quvchilar boshqa ko'rgazmali qurollardan ko'ra kinofilmlar vositasida tarixiy o'tmishni jonliroq idrok etadi. Tarixiy mavzularga bag'ishlangan badiiy filmlar (masalan "Muz jangi") "Jahon tarixi" fanini o'qitishda o'zining mazmuni va tarixiy voqealarni jonli qilib ko'rsatish jihatidan tarixiy badiiy asarlarga o'xshab ketadi.

Kinofilmlar, ayniqsa badiiy filmlar o'quvchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatish, estetik va axloqiy tarbiya berish vositasi hamdir. Kinofilmlar bilim olish vaqtini iqtisod qilishga yordam beradi. O'quvchilar oddiy sharoitda o'quvchining bayonidan muzey va har xil tarixiy joylarga ekskursiyalarda bo'lib soatlar sarf qilib oladigan bilimlarni 10 – 15 daqiqali filmni ko'rib ham olishlari mumkin. O'quv filmilarining emotsional, estetik ta'siri ham boshqa ko'rsatmali qurollarga nisbatan shubhasiz kuchlidir.

Hozirgi davrda barcha jabxeni uz ichiga oli borayotgan kompyuter t iz imi dan ham tarix darslarida foydalanish ijobiy natijalarga olib keladi. Masalan, o'quvchilarning olgan bilimlarini aniq baxolashda kompyuterdan foydalanish mumkin. Bunda utilgan bob buyicha test savollari to'zib javoblarini kompyuterdan olish mumkin.

Kinofilmni o'quvchilarga ko'rsatishdan oldin, o'qituvchining o'zi uni sinchiklab ko'rib chiqishi va o'rganishi lozim. Bu bilan o'qituvchi filmning umumiy mazmuni bilan, asosiy diqatni jalb qiladigan eng muhim kadrlar va suxandon matni bilan tanishtiradi. Shundan keyingi film o'quvchilarga ko'rsatiladi, so'ngra film yuzasidan suhbat o'tkaziladi, eng muhim kadrlar yuzasidan savollar beriladi, film mazmuniga bog'lab uyg a vazifa topshiriladi.

Tarix o'qitish tajribasida o'quv filmlaridan foydalanishning quyidagi asosiy usullari mavjud:

a) o'qituvchi o'z bayonini o'quv filmining eng muhim va yorqin kadrlarni ko'rsatish bilan bog'lab olib boradi. Tanlab olingan o'sha kadrlarni izohlaydi va tegishli xulo a chiqaradi.

b) 10-15 daqiqali qisqa o'quv filmlariga bag'ishlab dars o'tkaziladi.

c) maxsus kino darsi tashkil etiladi.

d) darsdan tashqari vaqtda film tomosha qilinadi.

Ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlar davom etayotgan bir paytda tarix o'qitishda teleeshittirishdan ikki xilida foydalanilmoqda.

1) sinfda qabul qilish uchun beriladigan o'quv ko'rsatuvlarini kompyuterlar orqali o'quvchilarga yetkazish.

2) o'qishdan tashqari vaqtlardagi teleko'rsatuvlar. O'quvchilar bu eshittirishlarni uyda tomosha qiladilar. O'quv teleko'rsatuvlarini qabul qilish uchun maktabda oynalari

parda bilan berkitilgan, ikki televizorli maxsus yoritish apparatlari muhayyo bo'lgan sinf xonasi bo'lishi zarur.

Darsda o'quv teleko'rsatuvlarining ikki xil turi qabul qilinadi .

1. 15 daqiqali teleko'rsatuv.

2. 30 – 40 daqiqa davom etadigan yangi mavzuni bayon qilishga bag'ishlangan mavzuga mos teledars yoki takrorlash darsi.

Teleko'rsatuvga yirik olimlarni, yozuvchilar, tajribali o'qituvchilar, yuristlarni hamda tarixiy voqealarning ishtirokchilarini jalb etish o'quv materialini o'rganishning dolzarbligi va mazmundorligini oshiradi.

O'qituvchi teleeshittirshni qabul qilishga puxta tayyorgarlik ko'radi. O'quvchilarning teleko'rsatuvlar mazmunini puxta o'zlashtirib olishlari uchun o'qituvchi ularga eshittirsh mazmuni yuzasidan savollar beradi yoki boshqa vazifalar topshiradi. Natijada o'quvchilar ko'rsatuvni faol fikrlab o'zlashtiradilar. O'qituvchi teledarsni suhbat bilan yakunlaydi. Shunday qilib, teleekran tarix o'qitishda ko'rsatmalilikning samaradorligini yanada oshirib yuboradi. Tarix o'qitish tajribasi teledars g'oyaviy – tarbiyaviy va didaktik jihatdan ko'rsatmali vositalarga ko'ra hiyla afzal ekanligini isbotlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Ta’limda innovatsion texnologiyalar” A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov: 2008.
2. Omonov, A. O. O., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA FRIGIYA PODSHOLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
3. Turg'Unboyeva, M., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA “O'TTIZ YILLIK URUSH” NING AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
4. Ashirova, N. X. Q., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA QADIMGI HINDISTON MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
5. Yoriqulov, A. S. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA HIND SIVILIZATSIYASI O'RNI. Scientific progress, 1(5).
6. Rahimberdiyev, A. E. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA ELAM DAVLATCHILIGINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
7. Nomozov, M. M. O., & Haydarov, S. A. (2021). OZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDAGI ISLOHOTLAR. Scientific progress, 1(5).